

Levélváltás az örök Kufstein környékéről

■ BODOLAY-KOLTAI E-MAILBEN ■

Bodolay Gézának

Kedves Géza, mellékelem a kérdéseket. Szétszedhetők, összevonhatók, ha úgy kényelmesebb a válasz, bővíthetők is, és persze jó lenne, ha olyasmire is válaszolnál, amit nem kérdeztem, úgy értem, szabad a pálya. Azt az egyet kérem tőled, hogy azt ird, amit nyomtatásban akarsz látni, ellenkező esetben lehet, hogy jól elszórakozunk, de a munkát megnehezítjük, és az időt elhúzzuk. Ha tíz nap alatt elkészülünk vele, megjelenhet márciusban, csak még az kell hozzá, hogy Koncz Zsuzsa lefényképezzen.

Üdv, Kolta

Kedves Tamás,

zavarban vagyok, ahogy mindannyian. Annyira ritka és megtisztelő, hogy valaki pontos és valódi kérdéseket tesz fel. Mondhatom: először történik meg velem életemben. Mindig vágytam rá. Talán reméltem és hittem is, hogy lesz majd valaha ilyen helyzet. De mégis zavar, hogy ezt most nem lehet, nem szabad elhülyéskedni. Márciusban azért kellene megjelenni, mert az nekem misztikus hónap. „Hátártalan az Élet.” (Na tessék. A Költő... Ez komoly??) Megpróbálom. Szinte látom előre a fejed, amikor olvasod. Szerintem Te is láthatad az enyémet, amikor a kérdéseket írtad. ☺ Elromlott a számítógépem, így az Ország keleti végén, a nyíregyházi színházsztoronyban írom töltőtollal az egyik húzópéldány hátoldalára a Válaszokat. Persze éjjel. Koncz Zsuzsa is először fog lefotózni. Izgulok. ☺ (Ezt a jelet másodszer használom. Majd' minden mondat után oda lehetne tenni, ha SMS-ben kommunikálnánk, nem pedig az egyik komoly szaklap számára rónám a töltőtollas sorokat.) Milyen pofát vágjak?

– Második ciklusban vagy a kecskeméti Katorna József Színház igazgatója – jól tudom, hogy öt évre neveztek ki? –, ez már legalábbis viszonylagos állandóságot és középtávot jelent. Mennyit tudtál megvalósítani eredeti terveidből? Milyen volt a színház akkor, amikor átvetted, és – szerinted – milyen most?

– Ez a hetedik évadom Kecskeméten igazgatóként. Tizenöt éve már voltam rendező is ott, de arra kevesebben figyeltek. Pedig például Mrožek egyik magyarországi bemutatóját vagy a „mi lenne, ha komolyan vennénk Brecht színpadi instrukcióit” alapállású Háromgarasomat akkor rendeztem. '98-ban annyi tervem volt, hogy nem kéne megbukni két éven belül, mert az kimagyarázhatatlanul kínos. Amikor átvettem, a kecskeméti színházban évi öt nagyszínházi és két-három kamaraszínházi bemutató volt. Mostanában az évadonkénti 7 + 6, azaz tizenhárom gyakorlatát tartjuk. Ám a számok (és ez a későbbiekre is vonatkozik) nem sokat jelentenek. Elődöm például mindösszesen két (zenés) művet rendezett a három évadjában, viszont ezek közül *A dzsungel könyve* százszor ment, amire soha nem volt példa a százkilenc éves történetben. Minden elismerésem ezé a rekordé, valószínűleg nem megismételhető.

A Színház most (februárban) így néz ki: huszonöt előadás a Nagyszínházban, nyolc a Kamaraszínházban, tizenegy az Üzemszínházban, tehát negyvennégy este a huszonnyolc napos hónapban. A produkciók: Scribe/Zsótér, Scribe/Kerényi, Sibylle Berg/Tóth Miklós (magyarországi bemutató), *Szentivánéji álom*/Juronics, Kálmán Imre/Tasnádi Csaba, Ács János/Ács János, Kiss Csaba/Pinczés (utóbbi kettő ősbemutató) – végül: Shakespeare és Peter Hacks/általam.

A játsszók névsorából igazságtalanul csak a legismertebbek: Alföldi Róbert, Balázsovits Edit, Böröcsök Enikő, Epres Attila, Horányi László, Huszti Péter, Király Attila, Kőszegi Ákos, Kubik Anna, Makranczi Zalán (mert róla még irtok), Piros Ildikó, Rubold Ödön, és mondjuk: Kiss Jenő, Réti Erika, Sirkó, Vitéz, Pál Attila (hogy meg ne sértődjenek)... Több nevet nem írok, bár a tervezők névsora még impozánsabb. Nálunk van az ország legjobb műszakja, a hozánk érkezöket lenyügözi a kelléktár és az ügyelőink, de ez itt nem a reklám helye: www.katonaj.hu

– *Kecskeméten korábban elég szélsőséges volt a színház, nagyok voltak a váltások. Hagyományos vidékiességből úttörő művészsínház, állampárti hátszéllel érkező blöffgyanús avantgárd, fiatal színházmegeválók tapasztalatlan csapata – a közönség kapkodhatta a fejét. A „hagyományos vidékiességen” kívül többnyire mindenki bukott, talán csak Ruszt nem, vagy róla nem derült ki, mivel – miután rövid idő alatt tartós értéket hozott létre – „fölmenekült” Pestre, szerintem vesztére. Milyen város Kecskemét? Milyen a szociológiai összetétele? Mezőváros? Vidékebb az átlagnál? Lehet tudni, hogy milyen színházat akar? Érdekel ez téged egyáltalán? Mennyire kell „kielégíteni” egy város színházi igényét?*

– Ez az „úttörő művészsínház” – tetszik. Kecskemét híros város. Szociológiai összetételét nem értem rá kellően tanulmányozni. Tartok tőle, hogy ezzel világszerte adósak nevesebb elődeim is. Éppen annyira vidéki, amennyire Novoszibirszkától Norwichig minden körülöttünk. Fölmerülhetne a kérdés, hogy akkor hol a Város – de nem én kérdezek. Kecskemét (is) jó Színházat akar. Olykor kap is. Engem ez érdekel. Kielégíteni a szeretőknek kell egymást. Ha a Színház (Bulgakov is mindig nagybetűvel írta) és a Közönség: Szeretők – akkor ez néha/gyakran/legtöbbször összefügg.

– *Egy város, amelynek egyetlen reprezentatív színháza van, ráadásul egy reprezentatív, száz évvel ezelőtti társadalmi és kulturális aurát sugárzó épületben, ami önmagában anakronizmus, teljesen más környezet a teátrum számára, mint a főváros a maga színes színházi „ellátottságával”. (Te csak tudod, előtte Pesten dolgoztál.) Ma is létezik „vidékiesség”? Ha igen, mit jelent?*

Bodolay Géza és Mira János

A Helmer–Fellner-féle sorozat egyik legsikerültebb épülete a kecskeméti Nagyszínház. Nem tette tönkre a zenekariárok-bővítés, mint a salzburgit, nem akkora hódály, mint a Vig vagy a nagyváradi, nem modernizálták olyan otrombán, mint a szegedit. Ami az anakronizmusát illeti, Brecht egy sokkal cirádásabb épületbelsőben csinálta meg Színházát – ez nem lehet akadály. Már húsz éve a főiskolán is röghögtem a térformabontósdin. Mindig sokkal jobban érdekelték a színészek a színpadon, mint a szemben ülő zszurnaliszta unatkozó ábrázata. A kukk-kaszten ☺ kontra körben ülés a tipikus vidékies álproblémák egyike. Ennél már csak az alternatív/„főternatív”, valamint a kőszínház/faszínház dilemma provinciálisabb.

– *Milyen a viszonyod a „fönntartó” önkormányzattal? Jóban kell velük lenni? Ha igen, kikkel, hiszen pártokból állnak? Személyekkel vagy pártokkal? Vagy ellenkezőleg: provokálni kell őket? Vagy „kezelni”? Tőled nem idegen bizonyos intellektuális provokáció vagy szelidebben szólva: kihívás. Lehet a kihívás taktika? Ha valaki megosztó személyiség, számíthat rá, hogy lesznek mellette is, meg ellene is, ami kiegyenlíti egymást, és ezáltal „pezség a légkör” a színház körül, ami – fölteszem – jó? (Hallottam egy pletykát: társulati ülésen vokstólt az egyik párt mellett, és erre másokat is felhívtál.)*

– Kevés város van, ahol a szenátusból ennyien eljárnak a Színházba. Szemben vagyunk velük a Főtéren – talán ezért. A pártokról Kecskeméten annyit, hogy mindkét igazgatóválasztáskor huszonnyolc szavazatot kaptam a harmincegy fős testülettől. A szereplők azóta jelentősen kicserélődtek. '98-ban egy MDF–SZDSZ –MIÉP koalíció irányította a közügyeket. Az MSZP és a FIDESZ ellenzékéből támogattott. Valóban pártállástól függetlenül vannak a Színháznak hívei. Ilyen alapon végleg besorolhatatlanok vagyunk. Szerintem ez helyes.

Pletykákkal persze minden színház környéke tele van, de a társulati üléseken csak az évad színészeiről szavazunk, értelem-szerűen – titkosan. Viszont mindig mindenkit a szavazásra biztatok, nyilvánosan is. Ezt az apámtól örökölt demokraciarögeszmét nem akarom kinőni. A véleményem meg semmilyen összefüggésben nem szoktam titkolni, semmiről.

– *Rendezőként is szereted a kihívást, új értelmezést adsz bevett műveknek, ami néha jelentős eredményre vezet, például a Tragédia vagy a Don Juan esetében. Máskor olyan alúziókra kényszerítet a nézőt – például az Álszentek összeesküvésében vagy a Meglőttük a fényes sellőt című Feydeau-pastiche-ban –, ami meghaladja a nézők kulturális, politikai vagy egyszerűen intellektuális képzettségét. Szándékosan élsz „befogadason” túli eszközökkel? Provokálad őket, megszoknak vagy megszöknek alapon? Egyszer fültanúja voltam a szünetben két néző beszélgetésének, azt mondták, ezt az előadást is túléljük, mint az előzőt. Ez örömet okoz neked? Én híve vagyok a színházi provokációnak, Salzburgban többet is átéltem, de azok tudatosan arra épültek, hogy a nézők egy része dühöngjön, háborodjon föl, hagyja el a nézőteret, esetleg szóljon közbe – mindez bizonyos esetekben meg is történt. Tudom, hogy nálunk ilyesmi elképzelhetetlen – nem ilyen a közönség, legföljebb a szünetben távozna –, s ha mégis, az tűrhetetlen botrány lenne, ami megbukatná az igazgatót. Épp ezért érzek minden szelíd provokációt (van ilyen, contradictio in adiecto?) felemásnak, gyakran a tiedet is. Föl is borzolni a kedélyeket (nézőt, tisztviselőt, politikusét), nem is. Úgy csinálni, mintha.*

– Örömet az okoz, ha az előítéletek falának fejjel neki lehet menni, „Aztán tovább az ütött részen” – ahogy Mészöly Miklós mondta, akit a pécsi Ablakmosónk előtt csak egyszer játszottak – még betiltva – Miskolcon, s azóta sem. A publikum távo-

zásainak rengeteg oka lehet. Frank Castorf a kilencvenes években Berlinben eleve belemontálta előadásába a távozókat. Amikor *A király meztelen* második részének elején Báhner Péter nálunk bejelentette: „A következő számot az időközben eltávozott kedves nézőinknek küldjük – utólag...”, minden előadáson taps volt. Nem mi tapsoltunk, hanem az ottmaradók. A távozókat is visszavárjuk – minden bizonynyal jönnek is.

Alapvetően kétféle színházat lehet csinálni: lázadót és belenyugvót. Az utóbbit én unom. Örülök, hogy legalább Te szelidnek tartasz. Bár sosem akartam „vad” lenni, önmagában az kevés. A három nagy színházcsináló: Shakespeare, Molière, Brecht egyaránt nonkonformista volt, csak úgyesen túlélték. Shakespeare esetében még a szövegek is csak irdatlan szerencsével, merthogy jött a több évtizedes puritán úthenger. Amúgy a doktriner szektás „modernizmus” éppoly röhejes, mint az ásatag retrográdia. Nagyon helyeslem, hogy bátorságra biztatód a magyar színházcsinálókat. Bár volna ez is kritérium a minimális színházismeret mellett. Bizony egyik sem jellemző. Pedig milyen boldogan nevetgélhetnének egymás mellett a zsöllyében, miközben körülöttünk – nézőtérén és színpadon – kitorne az ostobaság elleni spon-tán Forradalom. Hátha megérjük még. ☺

– Azon kevés rendezők egyike vagy, akiknek jár az agyuk, nem szeretik a megszokottat, és van bátorságuk megvalósítani a szokatlant. Ez nagy érték. A másik: az intellektuális fanyarság és szarkazmus, amivel a dolgokat nézed. Ez elég ritka. Ironikusan kezelsz másokat, és elfogadod, hogy téged is ironikusan kezeljenek. Fölszerteszt érzékenységet, de elviseled, hogy mások is ezt tegyék veled. És a legfontosabb: egy olyan általános légkörben, amelyben mindenki halálosan komolyan veszi magát, és mindenki mindenre megsértődik, te nemcsak a dolgokat szemléled kellő távolságból és íróinálval, hanem önmagadat is. Úgy fogalmaznám: lehet veled beszélni. Ráadásul művelt vagy, értelmiségi vagy, nyelveket beszélsz. Fordító is vagy, írsz is. Csupa olyasmi, amiért egyedül érezheted magad. Érzed? Szerinted milyen a visszhangja annak, amit csinálsz?

– Persze hogy mindannyian egyedül vagyunk. Csak a hülyéknek állítólag szerencsésük van. Nekem a feleségem és a fiaim komoly háttér. A szakmai csataterén meg huszonöt éve mellettem van Mira János, akivel '84-ben, az első szegedi évben kineveztük magunkat „premodern” páholynak. Ha belegondolok, hogy akkor még Magyarországon a „posztmodernről” alig páran tudtunk, így nyugodtan lehettünk volna az első Nyugatról berepülő fecsképilóták: rohognom kell. Utána majd két évtizeden át „posztmodernizáltak” körülöttünk, pedig az szinte ugyanaz volt, azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy a

„modernet” létezőnek fogadták el, miközben mi – az egykori preraffaelitákat majmolva – már azt sem. Gyakran rohantunk előbbre, mint illett volna. Egyetlen reménység: hátha megöregszünk végre. Lassan beleszoktunk, hogy állandóan a szélle szemben kell menni. Másokkal menetelni meg sosem voltam hajlandó.

– Hogyan építed magad körül a színházat? A társulatot? Kiket hívsz meg rendezni, és milyen megfontolásból? Mi a művészi terepe a három játszóhelynek? Úgy látom – és ez nagyon tetszik –, hogy nem azt a gyakorlatot követed, amelyet sok más színház, vagyis a nagy-színházban „közönségdarabok”, a kamarában „kevésszereplős-egyhelyszínesek”, a stúdióban (üzemszínházban) „kísérletek”.

– Szerencsére a Színházat nem lehet egyedül csinálni mégsem, így előbb-utóbb mindannyiunk körül összejönnek azok, akikkel valamiféle közös örömök támadnak. Ha rendszeresen, akkor az valóban: Társulat. Igyekszem valódi rendezőket hívni. Lehetőleg nagyon különféleket. Vagy nagyon tudjanak a hangszerünkön játszani, vagy szeressék azokat a műveket vagy indulatokat, amiket sokra tartok. Esetenként az is szempont lehet, ha olyasmit tudnak, amit mi (többiek) nem tudunk, vagy nem akarunk tudni. Remekül érzem magam az Operában, a Zeneakadémián, a Multiplex-plázán és a punkkoncerten is. Szeretem a népzenei Esztországtól Spanyolországig. Stockhausent és Beethovent, Mozartot és mindkét Strausst. Két operettet is rendeztem: a *Csárdáskirálynőt*, az eredeti szövegkönyv szerint, és a *Mág-nás Miskát* Kassán. Igaz, ezt egy állatkerti majomkretreben. Hetvenszer ment. Persze könnyű volt Kassán: hetven éve nem volt operett. Viszont Mixi grófból jeles rendező lett: Czajlik József. Balázs Zoltán meg ápolónó volt a *Marat/Sade*-ban, a Várszínházban. Ők például jöhetnek nekem Kecskemétre rendezni, de gondolom, bevárják: elég trendi hely vagyok-e már. Talán ez az interjú segít. Zsótér már másodszor van nálunk, Bagossy visszajön, jövőre Alföldi Schillert rendez a „gipsztortában”, ahogy a gyönyörű „éxerdobozunkat” tiszteletlenül nevezem. Büszke vagyok rá, hogy Juro-nics Tamás nálunk rendezhetett először úgynevezett prózai darabot (ezt ugyebár Európa-szerte drámai műnek nevezik – na ennyit a provinciáról).

Hét magyar bemutatónk volt az előző évadban, s talán ezt vették észre, amikor az idén egyetlen színházként két hivatalos támogatást is kaptunk kortárs magyar darabok bemutatásához a névadónkról elnevezett pályázaton. Így bemutatjuk Pozsgai Zsolttól a *Szabadságharc Szebenben* című opust és Gosztonyi János *A mi K. Józsink* című darabját.

– Folyik-e – nem találok jobb szót – műhelymunka a színházban? Úgy értem, a színésszel.

Rendezőként – ne sértődj meg – nem a színészekkel dolgozol a legaprólékosabban, nem ők állnak gondolkodásod központjában. Ugyanakkor hosszú távon hozzászoktak ahhoz a rendezői nyelvhez, amelyet használsz – megtanultak „bodolayul”, apó, az, hogy sans gène Bodolaynak írod ki magad a színlapra, játékoság, tréfa vagy öntudat? –, és némelyikük határozott szakmai fejlődést mutat. Olyan rendezők meghívása, mint Zsótér, nyilván jó hatással van a színészre, de ennek mint eseti jelenségnek a távlatos hatékonyságában mind a rendezőre, mind a társulatra nézve erősen kétkedem. Abban viszont nem, hogy bizonyos rendezők jelenléte a rövid távú hatást is lerontja.

– Éjjel-nappal, három helyszínen folyik a műhelymunka. Próbálunk. Valóban azt hiszem, hogy a legfontosabb az: mit gondolunk a világról. A három nagyot is ez izgatja leginkább. Formát kínálok, amit játszó társként megtölthet a színész – ha van. Nem hiszek a „színészcsináló” rendezőkben. Azt a mesterséget leginkább a pályatársaktól lehet „eltanulni” – persze csak annak, akinek egyáltalán érdemes ezen törnie magát. Ugyanakkor mindig voltak és lesznek mágikus hatású színészdelejezők. Ilyen volt Adám Ottó is, a mesterem.

Csak kettőt rendezek Kecskeméten az évi tizenháromból. A nálunk játszó leg-alább olyan jól tudnak a többiek nyelvében. Zsótér szerintem „távlatosan hatékony”. Remélem, ez kölcsönös, bár ő sem az az ember, aki különösebb külső megváltó impulzusok után kutat. Isten bizony nem tom, kik rontanak le mit: a kecskeméti társulatnak eddig egyetlen rendező sem bírt ártani – még én sem. ☺ Viszont többen valóban nálunk váltak színésszé, nem egy, hanem több kolléga eredménye ez. A nevünk meg persze áruvédjegy József Attila óta. Azért írom keresztnév nélkül, mert amíg apám élt, nem volt kedvem doktor juniorként működni harminc fölött. Épp Nyíregyházán írtam így először, tizenhárom éve. Az akkori igazgató ettől éppúgy dührohámot kapott, mint a Nemzeti Színházé, tehát végül is megérte.

– Milyennek látod a színház társadalmi hatékonyságát? Változott-e, mondjuk, a rendszerváltás óta, és ha igen, hogyan? Mi a véleményed a kultúráról mint szolgáltatásról és a színházról mint ipari tevékenységről? A kulturális piacról?

– Valóban változott. A rendszerváltásnak nevezett elsikkasztott forradalom után azt hittem egy darabig, hogy nem lesz miről nekem-kedves színházat csinálni. Sebaj, gondoltam, majd szépen befelé fordulunk. Am azóta a hülyeség olyan elementárisan triumfál, hogy bőven van feladat. Valamit mégiscsak át kellene örökíteni az unokáknak – nehogy ők majd beálljanak a következő kötelező sorba. Az „ipari” színházhoz kevés a közöm. A „hand-made” szerintem mindig „up-to-date” marad, ha nem

hagyjuk kihalni, amit a mestereinktől tanultunk. A „kulináris színházat” is kerülm, gyerekkorom óta a Gondolat szórakoztat, nem a gügyögés.

– *A támogatási rendszerről? A struktúráról? Különös tekintettel a most – és negyven éve – folyó vitákról? Lényegében rossz-e a struktúra, amit a tehetetlenségi nyomtaték és az tart össze, hogy sem a fenntartóknak, sem a bírtokon belül lévő színházcsinálóknak nem érdekük a változtatás (az előbbiek pozícióját az örzi meg, ha nyugalom van, az utóbbiakét szintén), vagy lényegében jó, mert védi a hagyományos értékeket (társulati rendszer, repertoár stb.)?*

– Jajj, de unom. Akkora országban, mint Magyarország, akkor működhet európai értelemben vett Színház, ha valaki fenntartja. Éppúgy, mint az egyházakat vagy a honvédséget. Vannak persze, akik szerint egyikre sincs szükség, de remélhetőleg ezek az urak nem kerülnek döntéshelyzetbe.

– *Elősegíti-e a jelenlegi struktúra értékek létrejöttét és a létrejött értékek országos eljuttatását az érdeklődőkhöz? Kifizetődő-e, ha nem arra érdemes produkciók utaznak tartós láthatásra más városba, vagyis nem előadások, hanem rendezők „te jössz hozzám, én megyek hozzád” csereakciója folyik? (Azon, hogy kifizetődő, nem a rendezők anyagi, hanem a színház esztétikai érdekét értem.)*

– Én például elképesztő értékeket hozok létre. ☺ Már augusztus óta. Oththon rendeztem a három létező fordításból a *Rómeó és Júliát*, mellékletként a dramaturgok örömeire kiadtam a pontos szövegkönyvet. Remélem, végre fölvesz a „Dramaturgok céhe”, mert ott is értékes ötletekkel akarnék hozzájárulni a „*Miért nem mi irányítjuk a Színházakat*” című szimpoziumhoz. ☺ Aztán huszonnégy év után ismét rendeztem Debrecenben. Ez nem mondható túl gyakori esetnek. Főleg hogy Csutka István soha nem koreografált nálunk. Viszont a mű, a *New York, New York* Marlene Streeruwitz hírhedt és zseniális remekműve így tizenhárom éves késéssel végre eljuthatott a magyarországi bemutatóig. Melyen persze egy kritikus sem volt jelen, de: na és? Alighogy befejeztem, átjöttem Nyíregyházára, tizenhárom év után, hogy ismét Shakespeare-t rendezzek. A *Szeget szeggel-t*. Azt. Tasnádi ugyan rendszeresen rendez nálunk Kecskeméten, de nem gondolnám, hogy ezért hívtak meg. Amikor kezdte, még nem volt igazgató, és nem én tettem azzá, ahogy Szilágyi Tibort sem, aki pedig a kirohanó Zrínyimet adta hét éve. Puskás Tamás ötöt rendezett nálunk, a Közönség nagy örömeire, ebből most négy – kis újrászabással – a Vidám Révai utcát mulattatja. Nem tudom, meg akar-e hívni, még nem szólt, de persze mennék. A Struktúra tehát nem akadályozza, hogy tíz-húsz évente mindenki azt csinálja, amit bír.

– *Pazarlás folyik-e vagy spórolás? Mit gondolsz a budapesti színházak tucatnyi reperto-*

árdarabjáról, amelyek havonta kétszer kerülnek műsorra egyre kétesebb színvonalon? A bemutatódömpingről? A biztonsági színházvezetésről, amely kerüli a minimális kockázatot, és egybemossa a sikert a bukással? Évi négy-millió eladott színházjegyre jut négyszázezer néző. Ezek jó vagy rossz számok? (Úgy értem, mit takarnak? Szerinted százalékos arányban milyen előadásokra „esik” ez a nézőszám?)

– Mindkettő folyamatosan. Spórolás és pazarlás. Kinél mi. Egy biztos, a felszólítás: „Költők, alkossatok remekműveket!” – a Színházban sem működik.

– *Vannak-e színházi hitbizományok, hozzányúlhatatlan színgazgatók, túlélt társulatok? Van-e színházvezetői utánpótlás, vagy úgy tűnik – azoknak is elment a kedvük a próbálkozástól, akik korábban még pályáztak? Le vannak osztva a lapok?*

– Folyik a dzsungelharc, ahogy világszerte. A napóleoni kis káplárokknak és a sztálini vonatrablóknak csak elenyésző hányada ostromolja a Színházakat.

– *Mi van az innovációval? Milyen a fiatalok helyzete? Egyéni dzsungelharcosoknak kell lenniük, és annak áll a zászló, aki élve kitör a bozótból, vagy szükség lenne „indulási segélyre”, értsd: inkubátorházra, befogadó színházakra stb.?*

– Az innováció a felgyorsult világból következik, és eleve jön, ha akarjuk, ha nem. Fiatalnak lenni éppolyan nehéz, mint középkorúnak vagy öregnek, és ez így volt húsz éve is, amikor kezdtem. A pályám hallatlanul szórakoztató fordulatok és hihetetlenül inkorrekt ellenfelek között zajlott, de még nem vagyok elég türelmes az emlékiratíráshoz.

– *Időnként megindul a szakmai akciózás, vitairatok, munkatervek, cselekvési előirányzatok születnek – és halnak el. Most is vannak ilyenek, például a Schilling–Gáspár- és a Csányi-féle. Mit gondolsz ezekről, és szerinted mire fogják vinni?*

– Hogy az említettek mire viszik, az rajtuk és a Jóisten(ek)en múlik. Bár ez a „mire vivés” mint ötlet így Shakespeare mellett tengődve elég mulatságos. Ő harminc táján rájött, hogy mindannyian a Halál...ra viszünk. Nem is írt több vigjátékot. ☺

– *Szükség van-e a vidéki színházak rendszerének átstrukturálására, mondjuk, regionális átalakítására?*

– Nem hinném. Jó lenne, ha Szombathely is önálló társulattal bírna, ahogy minden megyeszékhely.

– *Van-e szakmai érdekképviselet, és van-e rá szükség? Föl tud-e lépni érdekei képviseletében egységesen a színházi szakma vagy nem, és szükség van-e rá, hogy egységesen lépjen föl? Ha igen, mit kellene elérnie? Nagyobb anyagi támogatást? Nagyobb legitimitást a szakmai döntéseknek? Színházi törvényt? (Ha az utóbit, mit tartalmazzon?)*

– A színházi törvény, ha végre megalkotnák, talán segítené színházi „fiaink” és

„unokáink” életben maradását. Bár ki tudja. A színházi törvényt nagyon fontosnak gondolom, ezzel hosszú és komoly terjedelemben lenne érdemes foglalkozni, de csak akkor, ha a Döntéshozók részéről fogadókészség mutatkozna. Amíg nem így van – inkább a színpadainkon álmodozunk.

– *Az egyetlen magyarországi rendező vagy, aki többször rendezett német Staatstheaterben, azaz állami színházban. Provinciálisak vagyunk-e színházilag, vagy európaiak? Mi a helyzet színházi fesztiváljainkkal? Kell-e nekünk nemzetközi színházi fesztivál, és ha kell, miért nincs? A pénz hiányzik hozzá vagy valami más? Ha szükség lenne rá, hogy kellene megcsinálni?*

– Egész Európa (többségében) provinciális. De ez nem feltétlenül baj. Fesztivál meg azért kellene minél több, hogy legalább a múlt (XX.) század esztétikáját elsajátíthassák azok, akiknek ez nem sikerült eddig sem a színpadon, sem a nézőtérén. Amíg az a fő képzőművészeti elvárás, hogy „hasonlítson”, addig persze a Színházban sem könnyű. Ijesztő az ötvenes évek „realista” kasirozott sziklafalait és műanyag repkényeit látni színpadaink némelyikén. Mégis ad némi reményt, hogy az idelátogatókat sokszor lenyűgözi színházi kultúránk. Legutóbb a dán kulturális intézet igazgatója áradozott nekem. Azt hiszem, a kis népek kulturális összefogása lenne a legfontosabb.

– *Van-e értelme minderről beszélni, vagy csak „szó, szó, szó” az egész, és mindenki tudja, hogy az elkövetkező másfél évben, 2006 nyaráig – a választások miatt – semmi sem fog történni?*

– Érdekes ez a 2006. Mért pont addig? Utána mi fog? Alig várom. ☺ Mellesleg még a legjobb színházcsinálók sem voltak jószok. Igaz, a mi problémáinkat előre látták, mint a derék szonettíró kalóz: Vili bátyám, amikor összeütötte a bécsi helytartók tengeri hajótörő sógorairól szóló színdarabját: a *Szeget szeggel-t*.

– *Hogy vagy?*

– Köszönöm kérdéseid, nagyon vidáman. Ha Erzsébet királynő és utódja, Jakab király kézen fogva megkérdeznének: na, kedves B. úr, melyik színházat akarja vezetni holnaptól az *egybesült* Európában – nos, akkor sem tudnék magamnak jobbat megnevezni a kecskemétinél. Nyilván létezik néhány érdekesebb helyszín, de ott meg nem beszélnek magyarul. Ez egyfelől elég szomorú, másrészt nagyon vidám. Rendezni viszont akárhová elmennék, mert onnan vissza lehet jönni.

Kedves Tamás, én remekül szórakoztam, amíg válaszoltam. Remélem, Te is. Az fontos.

APPENDIX

Eddig van. Az akadémiaitól eltérő ortográfia „szándékos”. ☺

A portrékat Koncz Zsuzsa készítette

De ha már megírtam, idemácsolom a kihúzott vagy eleve kihagyott részeket, Rendszer nélkül.

Az eddigi rendezéseim évszámostul szinte mindennél pontosabban jelzik: merre kóboroltam a színházi csatatéren. Ez a NET-ről leszedhető, a fejem alól (www.katonaj.hu). Egyiket sem szégyellem. Valaha azt képzeltem, hogy legalább a magyarországi és ősbemutatókat automatikusan megnézi a „Szakma”. Soha nem történt meg. A legtöbbet a „láttatás” ügyében talán a pécsi találkozók válogatóinak köszönhetem.

Amúgy színházat általában jól tűrő kicsi feleségem épp Salzburgban otthagytott bennünket Robert Wilson nagyszerű *Antoniuss* és *Kleopátra*-rendezésének szünetében 1992-ben. A nyolc színész szemben ült a publikummal, mögöttük mozgó tenger vetült videóról, és mondták-mondták. Ezt az „ülő” színházat Magyarországon legelőször a Nemzetiben lehetett (volna) látni, amikor a társulati nyitó ülésre Sík Feri megrendeztette velem Vörösmarty Mihály *Árpád ébredése* című egyfelvonásosát. Ez még a reformkorszak szerelme apám szerint is előadhatatlanná vált a XIX. század óta. Am nekem nem volt más választásom, párhuzamosan a nyíregyházi *Tangó*val, hétfőként ezt kellett volna „rendeznem”. A dolog persze arra ment ki, hogy a Wajda-cirkusz után kirúghassanak, de ehhez kellett volna valamilyen fegyelmi ürügy. Viszont megint nem a várható papírforma szerint viselkedtem: se a nagykosztümös paródiabukást, se az íróasztalborító törülközőbedobást nem követtem el, hanem felmon-

dattam huszonnégy akadémistával, két nadrágban, fehér ingben, húzás nélkül (!) a szöveget. ☺ Néha felálltak a szereplők, köztük Bori Tamás, Gryllus Dorka, Elek Ferenc, Lévy Viktória... Így maradtam a Nemzetiben. Sík hümmögött: kétségtelenül ez is egy lehetséges megoldás. Én Wilsontól vettem át. Annak külön örülök, hogy Zsótér Sándor kiváló dramaturg kolégám ezt sajátjaként forgalmazza újabban: ismét rávilágít így az úgynevezett „Szakma” tájékozottságára.

Szekér Andrással (aki szintén Zsótér osztálytársa volt dramaturgusként, ahogy Kárpáti Péter, Galgóczy Judit, Szász János, Kaiser László, Hársing Hilda és még sokan mások) azt találtuk ki zsebünkben a friss diplomával, hogy minden évadban más álneven kellene rendezni. Sajnos ahhoz, hogy ez az idea működjön, túl kicsi az ország. Pedig ha mind ezt tennék, volna nagy bizonytalanság: mit kell megnézni, és mit nem. ☺

Ami például a kritikusi díjosztást illeti: úgy lenne fair, ha minden szavazó teljes listáját adná: mit látott az adott évadban. A felsorolások mellé pedig mellékelni kellene az összes bemutatott címsorát. Lehet, hogy a „legjobbak” épp azok közt vannak, akiket Senki se nézett. ☺ Ha például Ascher *Az inishmoore-i hadnagy*át a kutya se látta Kaposvárott, attól még lehet éppolyan jó, mint Ádám Tamás *Revizora*, amit természetesen mindenki meg fog nézni.

Ádám Ottó volt a mesterem, tőle hallatlanul fontos dolgokat tanultunk akaratlannul is mindannyian, akiknek a véletlen (ha van ilyen) megadta a Vele való találkozást.

Ádám Ottó azt mondta: „Uvaim, önök a színészeik nélkül nem léteznek.” Igaz.

Ugyanakkor Ádám Ottó realista-pszichológizáló színházát „tán csodáltam”, mint Petőfi Sanyi a Kárpátokat, „ámde nem szerettem”. Szerettem viszont minden formalizmust: operát, balettet, performance-t, lengyel, orosz, német „VAD” színházat.

A színészeknek rendezőként érvényes Formát kínálok. Aki ebben a „kötésben” tud táncolni, az jól érzi magát. A kötést mindig együtt, ha tetszik, „teniszpartnerként” alakítjuk ki. Nem szeretem a korbácsoló rendezőket. Büszkén vallom Ádám Ottót mesteremnek ebben. Ugyanakkor szarok az egész „Sztanyiszlavszkij-módszerre”, nemhogy a magyarországi álkópiákra, de Bulgakov olvasójaként az eredeti oroszra is.

Miután a főiskola-egyetemen (sic!) a mi időnkben ez a „realizmus” (meg a totál nyál) dívott, a másodévtől, főleg az *Annajanska, a bolsevik császárnő* című (persze bekarikázott „A” betűkkel ☺) Shaw-opusom után, valódi csoda, hogy nem likvidáltak. Ez is Ádám Ottó érdeme, aki legjobb realista meggyőződése ellenére, iszonyú nehézségek árán, de: megvédett.

A nők mindig teljesebben látták a világot, mint a férfiak, mostanában egész sor nagyszerű szindarabot és regényt publikálnak hűgünk és nővéreink. Én nekik drukkolok.

A színészeremtésben nem hiszek. Jómagam soha nem akartam színész lenni; két okból sem: eszembe nem jutott, hogy önmagamon kívül valami „más” is lehetnék, és végleg nem vágytam arra, hogy letről valaki más mondja meg, hogy én mit és hogyan tegyek odafenn, a deszkákon. A nagy mágus színészpédagógusokról nekem mindig Hagymácska bácsi (azaz: Cipolla) jut eszembe.

A Színház: ritmus és tempó – semmi más. Tanítani épp a lényegét nem lehet. Amit lehetne: a beszédet, mozgást, éneket, zenét, táncot – nos: azt kéne. Nekünk, dramaturgoknak meg tanítani kéne stílust, nyelvi eszközöket, versformát, idegen nyelveket és a magyart. Ezeket is kéne. Rendezőknek zenét és a képzőművészeteket is.

Ha valaha oda jutnék, hogy nagyapám, apám, öcsém után én is tanítani kezdék, akkor a leendő rendezőkhöz lenne talán kedvem: két óra alatt szinte minden elmondható: ☺

Barátsággal üdvözöllek: B.

Nyíregyházán, az Úr 2005. esztendejének január havában.